

УДК 330.1:502.1:316](477)

DOI: <https://doi.org/10.17721/2523-4064.2025/12-18/23>

Людмила СЕВЕРИН-МРАЧКОВСЬКА, канд. філос. наук, доц.

ORCID ID: 0000-0002-1650-214X

e-mail: lsever2010@gmail.com

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, Київ, Україна

Катерина ДАВИДКОВА, асп.

ORCID ID: 0000-0002-8993-7486

e-mail: lsever2010@gmail.com

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, Київ, Україна

ЕКОБІЗНЕС В УКРАЇНІ: СЬОГОДЕННЯ ТА РОЗВИТОК У ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД (СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ ВИМІР)

Вступ. Наголошено, що в контексті глобальної екологічної кризи, що супроводжується дедалі більшим усвідомленням обмеженості ресурсів та впливу антропогенної діяльності, екологічний бізнес набуває особливої актуальності. В Україні актуальність його розвитку зростає в умовах повномасштабної війни, яка спричинила масштабні екологічні втрати та руйнування інфраструктури. Метою дослідження є виявлення соціально-філософських засад становлення екобізнесу в Україні, аналіз його поточних викликів та окреслення перспектив відновлення у післявоєнний період.

Методи. Використано міждисциплінарний підхід на перетині соціальної філософії, економіки та екології. Застосовано системний, порівняльно-аналітичний, соціокультурний і прогностичний методи, а також контент-аналіз наукових джерел, звітів міжнародних організацій та стратегічних документів. Такий підхід дозволить інтегрувати філософське осмислення з емпіричними даними щодо сучасного стану екобізнесу в Україні.

Результати. Проаналізовано передумови розвитку екобізнесу в світі та в Україні, зокрема його функціонування до та під час війни. Визначено ключові виклики: зруйнована інфраструктура, забруднення довкілля, низька інвестиційна привабливість, брак інституційної підтримки. Обґрунтовано необхідність створення дорожньої карти екологічного відновлення та роль синергії соціального підприємництва з екобізнесом. Установлено, що екобізнес здатен стати драйвером сталого розвитку, створення нових робочих місць та формування екологічної свідомості. Також запропоновано стратегічні напрями державної підтримки, включаючи економічні стимули, правове забезпечення та залучення міжнародної допомоги.

Висновки. Визначено, що екобізнес в умовах післявоєнної України має потенціал стати основою сталого економічного відновлення та соціальної згуртованості. Розкрито, що його розвиток залежить від активної участі держави, приватного сектору та громадянського суспільства. Формування екологічної економіки та інтеграція до екологічних стандартів ЄС відкривають для України перспективи міжнародного партнерства, інвестицій і впровадження інновацій. Екобізнес як соціально відповідальна форма підприємництва постає новою ідеологією суспільного прогресу в умовах глобальних викликів.

Ключові слова: екологічна проблема, екобізнес, війна, екологічна стратегія, екологічне мислення, екологізація економіки, післявоєнна Україна, відновлення екобізнесу, смарт-економіка, соціальний прогрес, сталий розвиток, соціальне підприємництво.

Вступ

Проблема осмислення сутності, завдань, соціальної ролі та перспектив розвитку екологічного бізнесу набуває актуальності від середини ХХ століття, коли людство, вочевидь, зіткнулося з екологічною проблемою, загострення якої стало наслідком швидкого науково-технічного та економічного зростання промислово розвинутих країн світу після Другої світової війни, масштабування техносфери та невідрядно високої довіри людства до могутності техніки.

Оскільки в більшості країн світу інститут держави володіє досить обмеженими ресурсами з розв'язання екологічних проблем, зазвичай ініціатива виходить від приватного сектору, підприємництва. Отже, екологічному бізнесу як соціальному інституту належить важлива роль – безпосередня участь у розв'язанні проблем довкілля. Крім цього, екологічний бізнес є важливим напрямом діяльності соціальних підприємств, адже поєднує прибуткову діяльність із соціальною та екологічною відповідальністю. Таке поєднання сприяє сталому розвитку, соціальній інтеграції та розв'язанню екологічних проблем.

В Україні розвиток екобізнесу також став закономірним наслідком усвідомлення на рівні держави та громадянського суспільства загрозливих наслідків загострення екологічної проблеми, а також інструментом реалізації природоохоронної політики уряду.

Через повномасштабну війну екобізнес в Україні зазнав значних змін, змінився курс розвитку та орієнтири

сталого розвитку. Актуальними стають нові дослідження щодо розв'язання нових проблем екобізнесу, таких як:

- зруйнована інфраструктура, яка вплинула на логістику, ланцюги поставок і доступ до зелених технологій;
- шкода навколишньому середовищу від військових дій (забруднена вода, вирубка лісів, хімічне забруднення);
- через економічну нестабільність і ризики іноземні та вітчизняні інвестори не вкладають в економіку;
- високі витрати на енергоносії та нестабільні ланцюжки поставок знижують конкурентоспроможність зелених продуктів;
- низька купівельна спроможність впливає на тенденції екоспоживання;
- відсутність інституційної підтримки та зелених стимулів, сприятливих для бізнесу;
- низький рівень інвестицій у дослідження та розробку екологічних рішень.

Розуміння цих проблем допоможе створити цілеспрямовані стратегії відновлення України, знайти шляхи підтримки зеленої реконструкції України та дозволить країні рухатися до інтеграції в ЄС відповідно до міжнародних екологічних стандартів.

Метою дослідження є, спираючись на філософський аналіз сутності та глобальних тенденцій розвитку екобізнесу, виявити актуальні проблеми становлення екологічного підприємництва в Україні та окреслити перспективні шляхи їх подолання в умовах післявоєнного відновлення.

Джерела. Здебільшого дослідження проблеми екологічного бізнесу провадиться з точки зору економічної

науки. Наприклад, Мельник, Сабашадаш та Калашник (2001) аналізують питання взаємозв'язку стратегії економічного зростання та проблеми екологічної безпеки; Мельник та Скоков (2001) – ресурсозбереження як напряму природокористування; Крутякова (2001) вивчає ринкові механізми розвитку екологічного підприємництва в Україні; (Бун, 2001) – систему екологічного менеджменту на підприємстві; Бондар та Смоленников (2018) – поняття "еколого орієнтований проєкт" та інтегровану модель оцінювання їх ефективності в контексті сталого розвитку території; Міхневич (2004) – питання лібералізації торгівлі сільськогосподарськими товарами у взаємозв'язку з політикою конкуренції. Інструменти екологізації розвитку економічної системи досліджували Боронос та Скляр (2001), Кононенко та ін. (2002), Трегубчук і Веклич (1997), а Ілляшенко, Ландер та Мельник (1998) аналізують можливості створення українського екологічного ринку. У своїх монографіях Прокопенко (2010) сформулював нові теоретико-методологічні засади управління процесами екологізації інноваційної діяльності як на державному рівні, так і на рівні інноваційно орієнтованих підприємств; Хвесик та ін. (2019) досліджували взаємозв'язок між соціальними та екологічними факторами, які впливають на розвиток сільських громад в Україні.

Проблеми екологічної культури сьогодні перебувають у центрі уваги як на глобальному, так і на локальному рівнях. Це пов'язано з тим, що стан довкілля безпосередньо впливає на якість життя людей, здоров'я, економіку та навіть соціальні процеси. Вагомий внесок у дослідження цього питання зробили Хилько (2017); Юрченко (2008); Павленко та Курліщук (2019); Трофімчук (2023); Мальований, Березюк та Попович (2012).

Питання соціальної екології та екологічної етики, що дотичні до підприємницької діяльності, висвітлюють у своїх працях Голубець (1997), Жулавський (2001), Михайлюк (2006), Білявський, Бутченко та Навроцький (2002), Келікот (Callicot, 1984, 1987), Дойч (Deutsch, 1970), Родерік (Roderick, 2009), Бірнбахер (Birnbacher, 1980, 1982), Дежарден (DesJardins, 2000), Еліот (Elliot, 1995) та інші. Тривога про екологічне майбутнє людства є відчутною у роботах Йонаса (2001), Несса (Naess, 1989), Кінга та Шнайдера (King, A., & Schneider, 1991) – відомих учених, членів Президіуму Римського клубу.

Ґрунтовні дослідження соціального підприємництва в контексті стійкості та ефективності українського екобізнесу в умовах повномасштабної війни здійснювали Деділова та ін. (Dedilova et al., 2024), а також Вербицька (2022).

Ґлибокий аналіз проблем суспільної динаміки, ролі інститутів, простору й часу у формуванні сучасного світу та її вплив на соціальні та політичні структури досліджували Маджині та ін. (Maggini et al., 2017), Гелд і Томпсон (Held and Thompson, 1989).

Проте, на жаль, довоєнні дослідження зосереджувалися на зеленому розвитку під час відносної стабільності. Зараз Україна стикається зі зруйнованою інфраструктурою, забрудненням від військових дій і переміщеними громадами. Виникає потреба в нових моделях та стратегіях, спрямованих на екореконструкцію, стійкість та відновлення навколишнього середовища після війни. Ландшафт екобізнесу фундаментально змінився, нова дорожня карта екобізнесу стане дієвим інструментом для післявоєнної України.

Методи

Дослідження перспектив екобізнесу в Україні здійснюється на перетині соціальної філософії, економіки та екології, що обумовлює використання міждисциплінарного підходу та комплексу взаємопов'язаних методів.

У нашому дослідженні було використано комплекс методів для системного та ґрунтового дослідження. Порівняльно-аналітичний підхід дозволив об'єднати досвід розвитку екологічного бізнесу в Україні з наявним досвідом ЄС, урахувавши виклики та можливості європейської інтеграції. Для структурного аналізу взаємодії екобізнесу з державною політикою та громадянськими ініціативами було використано *системний підхід*. Під час опрацювання наукових публікацій, статистичних документів та звітів міжнародних організацій було використано *метод контент-аналізу*. Для визначення дорожньої карти розвитку екобізнесу в умовах післявоєнного відновлення застосовано *прогностичний метод*. *Соціокультурний підхід* дозволив розглядати екобізнес як елемент нової моделі підприємництва, яка формується під впливом глобалізаційних процесів і зміни уявлень про етичну відповідальність бізнесу. Цей підхід дав змогу віднайти зв'язок та перспективи синергії між соціальним підприємництвом та екологічним бізнесом.

Результати

Варто зауважити, що початково екоіндустрія зароджується у країнах Західної Європи, США та Японії. Це – галузь виробництва, яка передбачає розроблювання та маркетинг обладнання для контролю забруднення та запобігання йому, а також екологічні дослідження, екомоніторинг та послуги з природоохоронного консалтингу (Крутякова, 2001). Мета розвитку бізнесу у природоохоронній сфері (екологічного бізнесу) – збереження довкілля та природних ресурсів, оздоровлення природного середовища на території свого виробництва, планети загалом (Бун, 2001).

Отже, існує багато напрямів розвитку екобізнесу. Серед них – такі, що вже стали, так би мовити, "даниною" сьогоденню, оскільки давно реалізовані в переважній частині розвинутих країн світу. Це, зокрема, пошук та використання альтернативних джерел енергії з метою збереження природних ресурсів; виробництво екологічно безпечних засобів альтернативної енергетики; застосування екологічно безпечних методів виробництва, реалізація заходів із подолання забруднення довколишнього природного середовища внаслідок виробництва; органічне землеробство: вирощування органічних продуктів без використання хімічних добрив та пестицидів, що допомагає зберегти ґрунти та екосистеми; реалізація практики ресурсозбереження; активізація взаємодії з розробниками інноваційної науково-технічної продукції, яка дозволить на практиці застосувати ресурсозберігальні технології, екологічні види сировини, матеріалів і палива, обладнання природоохоронного призначення; ініціювання та проведення природоохоронних заходів; організація добродійної діяльності з метою подолання назрілих проблем у природоохоронній сфері; екологізація відносин підприємства зі споживачами продукції; активний розвиток екологічного туризму; виробництво та використання екоматеріалів; участь у формуванні активного екологічного "лоббі" в органах державної влади (Severyn-Mrachkovska, 2019).

До новітніх же напрямів розвитку екологічного бізнесу у світі можна зарахувати: подальший пошук альтернативних джерел енергії з метою збереження природних ресурсів; екопросвітництво, спрямоване на донесення інформації до кінцевого споживача про можливе екологічне використання товарів; створення ландшафтів, будівництва, благоустрою територій із метою збереження природного балансу; екоконсалтинг: надання консультацій для бізнесів щодо інтеграції сталих практик, екосертифікацій, розвитку екологічно чистих процесів;

цифрові екоініціативи: створення технологій для моніторингу та управління енергоспоживанням, відходами, водними ресурсами; екологічні облигації: випуск облигацій для фінансування екологічних ініціатив та проектів у сфері екологічної інфраструктури; запровадження моделей циклічної економіки та зелених ланцюгів поставок через соціальне підприємництво; широке виробництво екологічних транспортних засобів (Ілляшенко та ін., 1998).

Актуальні проблеми розвитку екологічного бізнесу в сучасній Україні. Значна частина зазначених вище напрямів діяльності екологічного підприємництва були надзвичайно важливими до початку повномасштабного вторгнення РФ і для України. Загальновідомо, що до 2014 року потенційно екологічно небезпечні виробництва, що зосереджені насамперед у східних регіонах України, мали велику питому вагу в структурі її промислового виробництва. На початку двохтисячних років, за оцінками експертів, у країні на них припадала майже половина вартості основних фондів, понад 60 % обсягів виробництва (Гальчинський, 2000). Станом на початок війни, цей показник був значно вищим.

Також до повномасштабного вторгнення РФ на територію України надзвичайно актуальність мало здійснення рекреаційної політики в західних регіонах, де відбулася несанкціонована державою масова вирубка лісів та видобуток бурштину. Є підстави вважати, що структурна будова української економіки є екологічно спотвореною (Кононенко та ін., 2002).

Наразі, в умовах повномасштабних військових дій, відбудова та розвиток екобізнесу матиме вирішальне значення як для економічного відновлення, так і для екологічної стійкості. Україна зіткнулася зі значними викликами через війну, включаючи руйнування навколишнього середовища, втрату інфраструктури та економічну дестабілізацію.

Попри об'єктивну необхідність здійснення екологічної трансформації вітчизняного технологічного способу виробництва, численні потенційні економічні, екологічні та соціальні вигоди, які здатні забезпечити розвиток екологічної індустрії, в Україні й дотепер так і не сформувався сектор національного екологічного ринку (хоча аналіз поточних процесів дає можливість побачити вже досить стійкі паростки нової галузі з виробництва товарів і послуг екологічного призначення – екоіндустрії). Примітно, що Україна, за оцінками зарубіжних фахівців, вважається інвестиційно привабливим регіоном можливого динамічного ринку для виробів і послуг в галузі охорони довкілля (Кононенко та ін., 2002). Ця оцінка конкретизується даними вітчизняних маркетингових досліджень щодо потенційних і реальних виробників екологічного обладнання та постачальників екологічних послуг. Зокрема, 77–85 % підприємств в Україні можуть займатися розроблюванням / виробництвом обладнання для очищення питної та дощової води; 85–91 % можуть займатися очистними спорудами промислових і сільськогосподарських вод; 61–69 % підприємств можуть розробляти / виробляти обладнання для очищення від сполук азоту та металів, мінеральних, хімічних добрив і гербіцидів, 69–77 % – для очищення від фенолів і легкоокисних органічних речовин, 77–85 % – для знешкодження сполук тяжких металів і механічних домішок, 91–96 % – для очищення від нафтопродуктів і відходів від їх переробки

(Сосюрко та ін., 2000). На сьогодні, спираючись на високий науковий потенціал, насамперед на технічні можливості воєнно-промислового комплексу, в Україні формується екологічно зорієнтована підприємницька діяльність на базі машинобудівної галузі. За оцінками, середньорічний приріст екологічного ринку в країнах Східної Європи (зокрема, СНД) становить 1,2 % (1,1 млрд дол.). Звідси можна припустити, що аналогічна ситуація справедлива і для України (Ілляшенко та ін., 1998).

Україна наразі, як ніколи раніше, потребує системних кроків з охорони довкілля з боку держави та бізнесу.

Шляхи подолання проблем у розвитку екобізнесу в Україні в післявоєнний період. Україна все ще охоплена полум'ям війни. Проте аналіз перспектив відновлення та розвитку екобізнесу в таких умовах усе ж є вкрай актуальним, на думку автора статті. Понад 80 % українських підприємств продовжували працювати у своїх регіонах навіть в умовах повномасштабної війни, демонструючи високу стійкість, адаптивність та відданість місцевим громадам. Це свідчить про стійкість бізнесу та готовність адаптуватися до нових умов. Незважаючи на виклики війни, Україна демонструє значний прогрес у розвитку відновлювальної енергетики. Екосвідомість людей та бажання змін змінилась у позитивний бік, адже люди відчували значущість і відповідальність не лише за своє життя, а і за свою країну. У 2023 році в Україні було зареєстровано понад 304 тис. нових фізичних осіб-підприємців, що на 7 % більше, ніж у 2021 році (300,000 Ukrainians become solo entrepreneurs in 2023 ..., 2024). Майже на 30 % зріс рівень українських підприємств, що впровадили заходи кругової економіки¹ до або під час війни (Coniglio, 2024). Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР) збільшив свої інвестиції в Україні до рекордних 16,6 млрд євро у 2024 році, зокрема в проекти "зеленого" фінансування (Strohecker, 2025). Ці факти свідчать, що наше дослідження є актуальним, екобізнес потребує нових інструментів для відновлення та розвитку в післявоєнний період.

Насамперед держава та суспільство повинні мати цілком сформовану концепцію післявоєнного розвитку України, зокрема в царині відновлення довкілля та природоохоронної стратегії. Отже, український бізнес за підтримки держави має сформувати чітку екологічну стратегію, основною метою якої є запобігання забрудненню довкілля та його захист. Це створить передумови для сталого соціально-економічного розвитку країни (Бун, 2001). Зазначимо, що в доповіді про світовий розвиток за 1999/2000 рік сталий розвиток трактується як спосіб буття сучасного світу, що передбачає рівність між поколіннями, тобто надання можливості майбутнім поколінням розвиватися так само, як розвивається покоління теперішнє. Шлях розвитку стає сталим лише в тому разі, якщо з плином часу він забезпечує збереження та зростання загальних капітальних активів, до яких належать: оброблений капітал (машини, механізми, дороги), людський капітал (знання, навички), соціальний капітал (взаємозв'язки та інститути) та екологічний капітал (ліси та коралові рифи) (World Development Report 1999/2000 ..., 1999).

У сучасному світі приватний сектор і підприємства все більш активно беруть участь у фінансуванні проектів розвитку інфраструктури та наданню екологічних послуг (Крутякова, 2001). Однак приватний сектор бере участь

¹ Кругова економіка (або економіка замкнутого циклу) – це модель економічного розвитку, яка прагне зменшити відходи та забруднення шляхом повторного використання, відновлення та переробки продуктів і матеріалів. Це альтернатива лінійній моделі "взяв – зробив – викинув", де ресурси використовуються обмежено і відходи накопичуються. <https://chatgpt.com>

у фінансуванні таких проєктів лише тоді, коли вони надійно забезпечують отримання прибутку. Тому насамперед необхідно формувати сприятливі умови для участі приватного сектору в природоохоронних проєктах за рахунок реформи тарифів та формування законодавчого поля для захисту інтересів внутрішніх та зовнішніх інвесторів.

У зв'язку з цим держава має стати захисником та гарантом права приватної власності. Аксіоматичною є теза про те, що безпека прав власності є необхідною передумовою для залучення інвестицій у галузі, які забезпечують здоров'я громадян та захист довкілля. У країнах, де доступ до природних ресурсів є повністю відкритим, жодна людина не несе повної відповідальності за деградацію екосистеми. Як наслідок, – надмірне використання природних ресурсів. Але, якщо замість відкритого доступу існуюватиме впорядкована система прав власності, вірогідність того, що людина (група власників) буде нести відповідальність за погіршення якості довкілля та отримувати вигоду від захисту природи, різко збільшиться. Права власності – це важливий засіб, за допомогою якого може бути забезпечене збереження природних ресурсів.

Для успішного розвитку екологічного підприємництва потрібно створити також і фінансове підґрунтя, яке дозволило б реалізувати середньо- та довгострокові проєкти розвитку інфраструктури та модернізації промисловості. Адже завдяки екологічній модернізації техніко-технологічної бази виробництва можливо заощадити та вивільнити з відтворювального циклу 20–30 % природних ресурсів при зростанні кінцевого продукту (Elliot, 1995). Важливо, аби комерційні банки змогли розширити свої можливості з кредитування екологічних програм та врахування потреб екології у своїй основній діяльності. Цьому може сприяти іноземна допомога у вигляді технічної допомоги, надання кредитних ліній для довгострокових кредитів та розвитку конкретних об'єктів, наприклад взаємовигідні інвестиції, спрямовані на збереження енергії та використання екологічно чистих технологій. Окрім того, необхідно розглядати можливість використання гарантій міжнародних фінансових організацій для покращення умов внутрішнього кредитування (Крутякова, 2001).

При цьому стимулювання екологічного підприємництва реально можна забезпечити лише завдяки наданню певних пільг як виробникам, так і споживачам природоохоронної продукції. Мотиваційну основу розвитку екологічного підприємництва може утворювати розгалужена система економічних інструментів, котра, як відомо з досвіду екологічного менеджменту інших країн, базується на збалансованому сполученні регуляторів примусово-обмежувального характеру з регуляторами стимуляційно-компенсаційного характеру. Саме таким чином можна створити більш сприятливі умови як для природо- і ресурсозбереження, так і для впровадження екологічно безпечних технологій і методів господарювання, створення перспективної галузі – екоіндустрії, а отже, досягти конструктивних змін структурної політики у сфері екології. Як переконус закордонний досвід, вибіркова і добре продумана практика застосування економічних інструментів раціоналізації природокористування створює можливість виходу на якісніший, ефективніший та екологічно безпечний рівень виробництва, скорочуючи при цьому суспільні природоохоронні витрати. Відомо, що завдання природоохоронної політики полягає в захисті довкілля шляхом створення більш екологічних і менш ресурсомістких технологій, реструктуризації промислового виробництва за інноваційним екологічно безпечним

типом, впровадженні таких методів управління, які одночасно забезпечують зростання його ефективності та зниження обсягів забруднень, а також формують екологічну орієнтацію у споживачів (Кононенко та ін., 2002).

Отже, з метою успішного розвитку екологічного підприємництва необхідно розумно поєднувати економічні інструменти (фінансовий ринок, кредитування тощо), добровільну діяльність ділових людей та командні, контрольні функції законодавства (Крутякова, 2001).

Позитивний вплив на екобізнес виявляється у синергії із соціальним підприємництвом. Соціальні підприємці займають унікальну позицію, щоб очолити відповідальність за розширення екологічних інновацій і впровадження соціальної відповідальності в ядро практики екологічного бізнесу. Соціальне підприємництво робить екологічні зміни більш доступними, масовими та сталими (Йонас, 2001). Синергія соціального впливу та екологічного мислення допомагає розвивати нову модель екобізнесу – відповідального, інноваційного та орієнтованого на тривалий результат. Соціальне підприємництво впливає на соціально-економічний розвиток України як основний інструмент зменшення соціального проблем та трансформації країни на засадах стійкості (Dedilova et al., 2024). Крім того, соціальні підприємства можуть залучати гранти, інвестиції, фандрейзинг на реалізацію екопроєктів, які не завжди є привабливими для традиційного бізнесу. Це відкриває нові джерела фінансування для екоініціатив. Уже сьогодні, а особливо в післявоєнний період, надзвичайно важливо продовжувати та поглиблювати інтеграцію між екобізнесом та соціальним підприємництвом, адже саме ця взаємодія здатна забезпечити сталий розвиток, відновлення економіки та соціальну згуртованість в умовах відбудови України.

Важливим напрямом діяльності сучасного підприємства, як вітчизняного, так і закордонного, є підтримка депресивних регіонів країни – "вимирущих" містечок та передмість, для яких є характерними значне зменшення чисельності населення та занепад економічної активності. На думку автора статті, цей напрям діяльності набуде особливої актуальності для екологічного бізнесу в Україні в післявоєнний період, оскільки кількість "депресивних" районів у країні в результаті активних бойових дій очікувано збільшиться. У зв'язку з цим завданням екобізнесу в післявоєнний період стане, зокрема, створення нових підприємств, діяльність яких буде спрямована, по-перше, на відновлення довкілля, по-друге, на створення нових робочих місць у депресивних регіонах. Ідеться, наприклад, про створення приватних природоохоронних заповідників, заказників, екопарків, заводів для розведення рідкісних видів риб, притулків для загрожених видів диких тварин тощо, що дозволить певною мірою "реанімувати" "старі" міста та передмістя.

Екологічна функція підприємництва в країні буде більш активною та масштабною за умови сприяння підприємницькій діяльності з боку держави. Соціально-екологічні ініціативи бізнесу мають нею заохочуватися, а соціально орієнтована діяльність підприємництва має набути в очах суспільства престижності та поваги.

Успішне подолання проблем, пов'язаних із зайнятістю населення в безперспективних містах, що породжують не лише бідність, а й велику кількість соціальних "хвороб" (наркоманія, злочинність, суїцид), можливе насамперед за участю підприємства, що здатне виявити конкурентні переваги депресивного регіону і шляхом вливання приватних інвестицій, виваженої економічної стратегії та сприятливої урядової політики, "реанімувати" в ньому економіку, а, отже, дати нові робочі місця

людям, забезпечити додаткові надходження до державної казни, розв'язати низку гострих соціальних проблем. Щодо "старих міст" необхідно застосувати "стратегію сприяння створенню багатства", розв'язувати їхні проблеми з позицій економічного підходу, а не соціального (Porter, 2008). З цієї місією успішно справляються соціальні підприємства. Соціальне підприємство – це форма бізнесу, яка поєднує соціальну місію з підприємницькою діяльністю, орієнтованою на сталий розвиток. У контексті нашого дослідження соціальне підприємство виступає потужним рушієм зелених інновацій, екологічної відповідальності та громадського залучення.

Важливим чинником розвитку екобізнесу є також активізація екологічної свідомості суспільства, усвідомлення на рівні громадянства та окремого індивіда того, що економічна та екологічна сфери життєдіяльності суспільства є тісно взаємопов'язаними. Стан природного середовища впливає на економічну діяльність, визначає характер економічних процесів, водночас економічні рішення справляють значний вплив на стан довкілля.

Зі здійсненням активної державної природоохоронної політики, розвитком екологічного бізнесу стає можливою подолання традиційної дилеми: "навколишнє середовище чи економіка" й перехід до можливості здійснити вибір: "навколишнє середовище та економіка" (Крутякова, 2001). Співзвучну думку висловлює і відомий американський учений Портер (2008). Він стверджує, що людство ввійде у XXI століття з новою парадигмою. Успішні компанії заперечують застарілий підхід "або – або" і вибудовують свою діяльність на підґрунті економічної логіки, яка встановлює чіткий взаємозв'язок між довкіллям, продуктивністю ресурсів, інноваціями та конкурентоспроможністю. Старші керівники, які виховувалися у часи, коли природоохоронне законодавство асоціювалося у багатьох із нескінченною судовою тяганиною, все частіше спостерігають, як заходи із захисту довкілля стають по-справжньому прибутковим бізнесом. Між тим, основними суб'єктами господарського життя виступають сьогодні великі корпорації і компанії, діючі в "третьому" світі. Від них залежать набагато більше, ніж від урядів великих держав. Маючи намір досягти реальних результатів, необхідно створити систему економічних преференцій та санкцій, що будуть застосовуватися до компаній та країн, які прагнуть до виконання екологічних програм або їм перешкоджають. Запровадження санкцій проти Бразилії, допоки не буде зупинено вирубку амазонських лісів, чи режиму найбільшого сприяння для продукції компанії, що стала лідером із розроблювання технологій, які дозволяють різко знизити використання паливних ресурсів, – це більш дієві заходи, ніж заклики до цілих країн знизити емісію шкідливих газів у атмосферу.

Отже, констатація єдності розвитку економіки та екології, взаємозалежності економічних явищ (процесів) та стану довкілля – це нова парадигма суспільного розвитку. Усвідомлення того, що неможливо побудувати стабільну, "здорову" економіку за рахунок екологічних збитків, що розвивати економіку необхідно не проти довкілля, а з урахуванням потреб довкілля, стало вагомим кроком на шляху створення та розвитку екоіндустрії. Екологічна детермінанта, таким чином стаючи все більш відчутною у системі економіки, визначає перспективи її подальшого розвитку і має посилюватися за рахунок активної участі підприємництва в природоохоронній діяльності. Екологічний бізнес постає новою ідеологією суспільного прогресу.

Зацікавленість господарчих суб'єктів у впровадженні маловідходних і ресурсозберігальних технологій, у випуску екологічно чистих ("зелених") товарів,

поширенні екологічного менеджменту має постійно стимулюватися. Ідеться, таким чином, про імплантацію екологічних цілей в інтереси національних товаровиробників. Це – ще одна важлива умова успішного розвитку екологічного бізнесу. Тому вкрай необхідним є запровадження дієвої, злагодженої державної спонукально-примусової системи адміністративно-законодавчих, економічних і ринкових інструментів екологічного регулювання, яка допомагатиме узгоджувати інтереси щодо виробництва кінцевої продукції з природоохоронними цілями (Кононенко та ін., 2002). До них можна зарахувати, зокрема, зниження податкового навантаження на підприємства екоіндустрії, їх пільгове кредитування, систему заохочення для споживачів екологічно чистої продукції тощо.

Аналіз сучасної закордонної господарської практики показує, що охорона навколишнього природного середовища розглядається як важливе економічне завдання підприємства, а природозбережна діяльність сприяє процвітанню бізнесу й дає позитивний результат для економіки загалом. Спираючись на безвідхідні та екологічно чисті технології, економіка здобуває міцну ресурсозберігальну основу для власного розвитку (Кононенко та ін., 2002).

Розвиток індустрії охорони і відтворення природного середовища, а також, відповідно, – ринку товарів і послуг екологічного призначення, є важливим напрямом екологізації суспільного виробництва, причому, судячи з досвіду інших країн, економічно ефективним і перспективним. Важливим є те, що розвиток екологічного підприємства, яке використовує переважно потужності малого і середнього бізнесу, є ефективним шляхом до стабілізації еколого-економічної ситуації й при цьому не вимагає додаткових бюджетних асигнувань. Втілення національними господарствами розвинутих країн ідеї сталого розвитку неможливе без своєрідної екологічної індустріалізації, яка сприяє розв'язанню поточних еколого-економічних проблем та нівелює негативне техногенне навантаження на довкілля. Водночас екологічна індустріалізація національних господарств також формує перспективне та високоефективне джерело зростання сукупного суспільного продукту, зміцнює вітчизняну конкурентоздатність, активізує міжнародну торгівлю, стимулює екологічно позитивні зрушення у системі міжнародного поділу праці та міжнародних відносин (Кононенко та ін., 2002).

Зазначимо при цьому, що екологічна детермінанта, виступаючи як рівноправний елемент національної економічної системи, відіграє ключову роль у формуванні системи екологічної безпеки, яка, у свою чергу, постає невід'ємною частиною системи національної безпеки (Мельник та ін., 2001). Екологічний бізнес, таким чином, може бути ефективним інструментом управління сталим соціально-економічним розвитком країни в контексті економічної безпеки країни, оскільки сприяє екологізації життя людини та суспільства загалом, подоланню проблем довкілля.

У 2024 році світ став свідком низки новаторських екологічних ініціатив, які відображали глобальну відповідальність принципам сталого розвитку та екологічної відповідальності, що зростає. Країни з різних континентів впровадили сміливі заходи у сферах сталого розвитку, технологічних інновацій та охорони природи. Ці ініціативи можуть допомогти нам сформувати свою "дорожню карту" розвитку екобізнесу в післявоєнний період. Цілком зрозуміло, що державні програми щодо відновлення постраждалих територій України мають бути в основних пунктах регулювання екобізнесу в післявоєнний період, досвід же інших країн допоможе у прогресивному розвитку наявних економічних суб'єктів та стане основою для створення нових бізнесів в Україні.

У Канаді вчені розробили перший у світі біорозкладний пластик, виготовлений з морських водоростей, – революційний крок у боротьбі із забрудненням (Armstrong, 2024). Швеція запровадила нову урядову програму, спрямовану на скорочення викидів від авіації за допомогою інновацій та регулювання (State Action Plan Sweden 2024, n.d.). Тим часом у Сполучених Штатах було здійснено перший успішний політ пасажирського літака, що працює виключно на біопаливі, що стало проривом у сфері екологічного транспорту. В Іспанії розроблено новий тип біорозкладного пакувального матеріалу на основі морських водоростей, що обіцяє стати ефективною альтернативою традиційному пластику. У Швеції розпочато пілотний проєкт із використання роботів для медичної діагностики.

Ці глобальні дії підкреслюють готовність людства до глибоких змін у взаємодії з природним середовищем та стають прикладом для наслідування Україною.

Дискусія і висновки

На тлі значних темпів зростання екологічного бізнесу у світі, насамперед у США, Німеччині, Японії, Франції, Іспанії, Австралії та Великій Британії, передбачається, що екологічний сектор в економіці країн ЄС у наступні 5–10 років лише зростатиме. Це станеться завдяки вступу в ЄС нових членів. Як наслідок, у цих країнах суттєво зросте роль та значення екологічного бізнесу. У цьому контексті перед Україною відкриваються широкі перспективи:

- доступ до Європейської зеленої угоди. Україна приєднається до амбітної екологічної стратегії ЄС, отримавши доступ до грантів, субсидій та фондів зелених інвестицій, наприклад, такі програми, як "Горизонт Європа", що підтримують інновації в енергетиці, транспорті, відходах та циркулярній економіці;

- українські екопродукти та послуги отримують спрощений доступ до величезної споживчої бази: органічні продукти харчування, екопакування, чисті енергетичні технології тощо;

- гармонізація українського законодавства з екологічними стандартами ЄС стимулюватиме бізнес до впровадження сучасних природоохоронних норм, що, у свою чергу, підвищить якість продукції та зміцнить її позиції на конкурентних ринках. Це, у свою чергу, зміцнить довіру з боку міжнародних партнерів, відкриває нові експортні ринки та підвищує репутацію українських виробників як надійних постачальників екологічно відповідальної продукції;

- збільшення інвестицій Європейського банку реконструкції та розвитку (ЄБРР) в Україні для відбудови та розвитку територій;

- українські зелені стартапи отримують право на участь в інноваційних акселераторах та кліматичних технологічних центрах по всій Європі;

- політика згуртованості ЄС створить план фінансування екоінфраструктури в регіонах України. У свою чергу, екобізнес допоможе відродити сільські райони та створити зелені робочі місця – у сільському господарстві, відновлюваній енергетиці, переробці, сталому туризмі тощо;

- державні установи будуть дотримуватися правил зелених закупівель, що відкриває можливості для екобізнесу продавати продукцію державному сектору – школам, лікарням, муніципалітетам.

Отже, з усвідомленням необхідності негайного вирішення питання збереження довкілля, що набуває з розвитком сучасної цивілізації загальнопланетарного масштабу, розвитком екологічної свідомості на рівні індивіда та суспільства, з розширенням приватного сектору в економіці та делегуванням йому урядами чітких

прав та повноважень у сфері природоохоронної політики стає можливим формування підґрунтя для створення і розвитку екологічного бізнесу.

Екобізнес, який є виявом високого рівня господарювання, позитивно впливає на формування нової екологічної концепції, адекватної потребам нового століття. Він сприяє екологізації економічного розвитку, виступаючи чинником-гарантом сталого розвитку країни.

Успіх діяльності підприємця, могутньої корпорації, як відомо, визначається багатьма чинниками і, зокрема, взаємозв'язком типу: "підприємець – суспільство", іншими словами, мірою відповідальності підприємця перед суспільством, громадськістю. Тому підприємницьку діяльність слід організовувати та проваджувати з урахуванням не лише приватних економічних інтересів, а й інтересів та потреб суспільства, наслідки її мають бути позитивними для нього, тобто вона має бути соціально орієнтованою.

Отже, екобізнес як напрям діяльності соціально орієнтованого підприємництва виступає оптимальною формою розвитку сучасного підприємництва, оскільки відповідає вимогам сьогодення: по-перше, сприяючи розв'язанню проблем довкілля, по-друге, революціонуючи усталені (традиційні) форми розвитку бізнесу, співвідносячи із новітніми екологічними мисленням, по-третє, виступаючи чинником розвитку орієнтованої на екологію економіки як окремої країни, так і світу загалом.

Розвиток екологічного підприємництва – важливий складник державної політики зі збереження довкілля, умова на шляху побудови екологічно безпечного світу. Тому сприяння становленню екобізнесу постає важливим складником політики не лише в межах окремої країни, а й світу загалом. При цьому зазначимо, що розвиток екологічного бізнесу потребує скоординованих дій з боку держави, приватного сектору, членів суспільства та міжнародних інституцій.

Практично всі згадані вище напрями діяльності екологічного бізнесу є прийнятними для розвитку в Україні.

Виступаючи умовою досягнення країною більш високого рівня господарського розвитку, якому притаманні більш екологічні технології, для свого успішного поступу екобізнес потребує якісно нового рівня самосвідомості населення.

Екологічний бізнес як форма підприємницької діяльності, що орієнтована на задоволення не лише приватних, а й суспільних економічних інтересів, на потреби соціуму, виступає яскравим виявом впливу моралі на економіку, її здатності впливати та визначати економічне буття людини. Отже, екобізнес виступає перспективним напрямом діяльності соціально орієнтованого підприємництва як із позицій комерційного розрахунку, так і з позицій моралі.

Екологічний бізнес є перспективним напрямом підприємницької діяльності як із технократичної точки зору, тобто з точки зору його ефективності, прибутковості, так і з позиції впливу на гуманістичне удосконалення людини. Адже екобізнес створює засоби та умови для вдосконалення умов життєдіяльності людини, розвитку її творчого потенціалу, відтак – виступає новою ідеологією суспільного прогресу. Розвиток екологічного бізнесу стане ключовим для післявоєнної відбудови України. Цей шлях веде до створення стійкої та екологічно відповідальної економіки, адаптації до міжнародних стандартів сталого розвитку та інтеграції країни у глобальні економічні процеси.

Внесок авторів: Людмила Северин-Мрачковська – концептуалізація, методологія, аналіз джерел, підготування огляду літератури або теоретичних засад дослідження; Катерина Давидкова – збір емпіричних даних та їх валідація, емпіричне дослідження.

Список використаних джерел

- Білявський, Г. О., Бутченко, Л. І., & Навроцький, В. М. (2002). *Основи екології: Теорія та практика*. Лібра.
- Бондар, А. В., & Смоленніков, Д. О. (2018). Підходи до визначення та оцінювання ефективності еколого орієнтованих проєктів у контексті сталого розвитку території. *Бізнес-навігатор*, 3–2, 61–65. http://nbuv.gov.ua/UJRN/bnav_2018_3_2_15
- Борнос, В. Н., & Скляр, І. Д. (2001). Циклічність розвитку економічної системи та інструменти екологізації довгострокового розвитку. *Механізм регулювання економіки*, 1–2, 54–56.
- Бун, Е. (2001). Система екологічного менеджменту на підприємстві. *Механізм регулювання економіки*, 1–2, 25–37.
- Вербицька, А. В. (2022). Економічні підвалини розвитку соціального підприємництва: Вітчизняний контекст та закордонний досвід. *Цифрова економіка та економічна безпека*, 2(02), 33–38. <https://doi.org/10.32782/dees.2-6>
- Гальчинський, А. (2000). Відновити дієздатність держави. *Економіка України*, 8, Стаття 8.
- Голубець, М. А. (1997). *Від біосфери до соціосфери*. Полпі.
- Жулавський, А. Ю. (2001). Екологізація зовнішнього середовища підприємства. *Механізм регулювання економіки*, 1–2, 38–49.
- Ілляшенко, С., Ландер, Г., & Мельник, В. (1998). *Дослідження екологічних ринків в Україні*. Наукова думка.
- Іонас, Г. (2001). *Принцип відповідальності. У пошуках етики для технологічної цивілізації*. Лібра.
- Кононенко, В., Веклич, О., Шевченко, Л., Шабліста, Л., Белінська, Я., Фомін, І., Зимовець, В., Кіндзерський, Ю., Паламарчук, Г., & Чураков, Я. (2002). *Механізм структурних зрушень в економіці України* (В. Кононенко, Ред.). Інститут економіки НАН України. <https://surl.li/zzorpr>
- Крутяков, В. І. (2001). Ринковий механізм розвитку екологічного підприємництва в Україні. *Екологічні інновації*, 12, 240–245.
- Мальований, М. С., Березюк, Д. О., & Попович, О. Р. (2012). Формування екологічної культури та свідомості через екологічну освіту. У *Захист навколишнього середовища. Енергоощадність. Збалансоване природокористування: II Міжнародний конгрес (с. 178–179)*. Національний університет "Львівська політехніка". <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/attachments/2018/aug/14051/abstracts2012.pdf>
- Мельник, Л. Г., Сабадаш, В. В., & Калашник, С. Д. (2001). Стратегія економічного зростання та проблеми екологічної безпеки. *Механізм регулювання економіки*, 1–2, 25–37.
- Мельник, Л. Г., & Скоков, С. А. (2001). Ресурсозбереження як напрям природокористування. *Механізм регулювання економіки*, 1–2, 70–73.
- Михайлюк, С. А. (2006). Теоретичні витоки екологічної етики. *Актуальні філософські та культурологічні проблеми сучасності*, 17, 176–183.
- Міхневич, С. (2004). Лібералізація торгівлі сільськогосподарською продукцією та конкурентна політика. *Суспільство та економіка*, 5–6, 215–224.
- Павленко, І. Г., & Курлішук, І. І. (2019). Формування екологічної культури як фактор соціалізації студентів ЗВО засобами масової комунікації. *Вісник Луганського нац. ун-ту імені Т. Шевченка. Педагогічні науки*, 6(329), 34–43.
- Прокопенко, О. В. (2010). *Соціально-економічна мотивація екологізації інноваційної діяльності*. Сумський державний університет.
- Сосюрко, Ю. В., Жуйков, В. Я., Золотарьова, Л. С., & Петергеря, Ю. С. (2000). *Підготовка та проведення лізингових операцій у сфері екології: Практичні рекомендації*. Аверс.
- Трегобчук, В., & Веклич, О. (1997). Необхідність еколого-економічної моделі ринкових реформ в Україні. *Економіка України*, 4, 12–23.
- Трофімчук, Н. В. (2023). *Формування екологічної культури студентів економіко-гуманітарних коледжів засобами реалізації інтегративного підходу* (Публікація № 1.17) [Автореф. дис. канд. пед. наук, Хмельницький національний університет]. Реферативна база даних "Україніка наукова". <https://surl.li/iccbrn>
- Хвесик, М. А., Ільїна, М. В., & Шпильова, Ю. Б. (2019). *Соціоекологічні імперативи розвитку сільських територіальних громад*. Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України.
- Хилько, М. І. (2017). Екологічна культура та дієві засоби її формування. *Плея: Науковий вісник*, 126, 262–266.
- 300,000 Ukrainians become solo entrepreneurs in 2023, primarily in retail, IT, personalized services. (2024, January 8). The New Voice of Ukraine. <https://english.nv.ua/business/over-300-000-ukrainians-become-individual-entrepreneurs-in-2023-50382285.html>
- Armstrong, S. (2024, February 2). *Fake caviar invented in the 1930s could be the solution to plastic pollution*. WIRED. <https://www.wired.com/story/plastic-pollution-packaging-notpla/>
- Birnbacher, D. (1982). A Priority Rule for Environmental Ethics. *Environmental Ethics*, 4(1), 3–16.
- Birnbacher, D. (Ed.). (1980). *Ökologie und Ethik*. Reclam.
- Bondar, A. V., & Smolennikov, D. O. (2018). Approaches to determining and assessing the effectiveness of environmentally oriented projects in the context of sustainable development of the territory. *Business Navigator*, 3–2, 61–65 [in Ukrainian]. http://nbuv.gov.ua/UJRN/bnav_2018_3_2_15
- Boon, E. (2001). Environmental management system at the enterprise. *Mechanism of Economic Regulation*, 1–2, 25–37 [in Ukrainian].
- Boronos, V. N., & Sklyar, I. D. (2001). Cyclicity of the development of the economic system and tools for the greening of long-term development. *Mechanism of economic regulation*, 1–2, 54–56 [in Ukrainian].
- Callicot, J. B. (1984). Non-Anthropocentric value theory and environmental ethics. *American Philosophical Quarterly*, 21(4), 299–309.
- Callicot, J. B. (1987). Conceptual resources for environmental ethics in Asian tradition of thought: A propaedeutic. *Philosophy East and West*, 37(2), 115–130. <https://doi.org/10.2307/1398732>
- Coniglio, N. D., Shevtsova, Y., & Cantore, N. (2024, June). *Ukraine in times of war: Still time for greening industrial production*. Industrial Analytics Platform. <https://iap.unido.org/articles/ukraine-times-war-still-time-greening-industrial-production>
- Dedilova T., Yurchenko O., Kononenko Y., & Osypova S. (2024) Sustainability and efficiency: The impact of social entrepreneurship on the socio-economic development of Ukraine in the conditions of a full-scale war. *Norwegian Journal of development of the International Science*, 127, 25–27. <https://nor-ijournal.com/ru/2024/02/26/127-6>
- DesJardins, J. R. (2000). *Environmental Ethics: An Introduction to Environmental Philosophy*. Wadsworth Thomson Learning. https://archive.org/details/environmentaleth00desj_1
- Deutsch, E. (1970). Vedanta and Ecology. *Indian Philosophical Annual*, 7, 79–88.
- Elliot, R. (Ed.). (1995). *Environmental ethics (Oxford Readings in Philosophy)*. Oxford University Press. <https://www.amazon.com/Environmental-Ethics-Oxford-Readings-Philosophy/dp/0198751443>
- Held, D., & Thompson, J. B. (1989). *Social theory of modern societies: Anthony Giddens and his critics*. Cambridge University Press.
- King, A., & Schneider, B. (1991). *The first global revolution: A report by the Council of the Club of Rome*. Pantheon Books. <https://surl.li/wudtzy>
- Maggini, G., Solomou-Papanikolaou, V. P., Karabatzaki, H., & Koskeridis, K. D. (Eds.). (2017). *Philosophy and crisis: Responding to challenges to ways of life in the contemporary world* (Vol. 1). University of Ioannina. <https://crvp.org/publications/Series-IV/IV-11-Contents.pdf>
- Naess, A. (1989). *Ecology, community and lifestyle* (D. Rothenberg, Ed. & Trans.). Cambridge University Press.
- Porter, M. E. (2008). *On Competition* (Updated and expanded ed.). Harvard Business Review Press.
- Roderick, N. (1989). *The Rights of Nature: A History of Environmental Ethics*. University of Wisconsin Press. <https://archive.org/details/rightsofnaturehi000nash/page/n5/mode/2up?view=theater>
- Severyn-Mrachkovska, L. (2019). Environmental Business as a new Ideologeme of social progress: Social and philosophical analysis. *Management of Organizations, Systematic Research*, 82, 71–86. <https://doi.org/10.1515/mosr-2019-0014>
- State Action Plan Sweden 2024. (n.d.). Transport Styrelsen. <https://surl.li/cc/ejzmf>
- Strohecker, K. (2025, January 9). *EBRD investments rise to record 16.6 bln euro in 2024*. Reuters. <https://www.reuters.com/business/finance/ebrd-investments-rise-record-166-bl-euro-2024-2025-01-09/>
- World Development Report 1999/2000: *Entering the 21st Century*. (1999). World Bank. <https://hdl.handle.net/10986/5982>

References

- 300,000 Ukrainians become solo entrepreneurs in 2023, primarily in retail, IT, personalized services. (2024, January 8). The New Voice of Ukraine. <https://english.nv.ua/business/over-300-000-ukrainians-become-individual-entrepreneurs-in-2023-50382285.html>
- Armstrong, S. (2024, February 2). *Fake caviar invented in the 1930s could be the solution to plastic pollution*. WIRED. <https://www.wired.com/story/plastic-pollution-packaging-notpla/>
- Bilyavsky, G. O., Butchenko, L. I., & Navrotsky, V. M. (2002). *Fundamentals of Ecology: Theory and Practice*. Libra [in Ukrainian].
- Birnbacher, D. (1982). A Priority Rule for Environmental Ethics. *Environmental Ethics*, 4(1), 3–16.
- Birnbacher, D. (Ed.). (1980). *Ökologie und Ethik*. Reclam.
- Bondar, A. V., & Smolennikov, D. O. (2018). Approaches to determining and assessing the effectiveness of environmentally oriented projects in the context of sustainable development of the territory. *Business Navigator*, 3–2, 61–65 [in Ukrainian]. http://nbuv.gov.ua/UJRN/bnav_2018_3_2_15
- Boon, E. (2001). Environmental management system at the enterprise. *Mechanism of Economic Regulation*, 1–2, 25–37 [in Ukrainian].
- Boronos, V. N., & Sklyar, I. D. (2001). Cyclicity of the development of the economic system and tools for the greening of long-term development. *Mechanism of economic regulation*, 1–2, 54–56 [in Ukrainian].
- Callicot, J. B. (1984). Non-Anthropocentric value theory and environmental ethics. *American Philosophical Quarterly*, 21(4), 299–309.
- Callicot, J. B. (1987). Conceptual resources for environmental ethics in Asian tradition of thought: A propaedeutic. *Philosophy East and West*, 37(2), 115–130. <https://doi.org/10.2307/1398732>
- Coniglio, N. D., Shevtsova, Y., & Cantore, N. (2024, June). *Ukraine in times of war: Still time for greening industrial production*. Industrial Analytics Platform. <https://iap.unido.org/articles/ukraine-times-war-still-time-greening-industrial-production>
- Dedilova T., Yurchenko O., Kononenko Y., & Osypova S. (2024) Sustainability and efficiency: The impact of social entrepreneurship on the socio-economic development of Ukraine in the conditions of a full-scale war. *Norwegian Journal of development of the International Science*, 127, 25–27. <https://nor-ijournal.com/ru/2024/02/26/127-6>
- DesJardins, J. R. (2000). *Environmental Ethics: An Introduction to Environmental Philosophy*. Wadsworth Thomson Learning. https://archive.org/details/environmentaleth00desj_1
- Deutsch, E. (1970). Vedanta and Ecology. *Indian Philosophical Annual*, 7, 79–88.
- Elliot, R. (Ed.). (1995). *Environmental ethics (Oxford Readings in Philosophy)*. Oxford University Press. <https://www.amazon.com/Environmental-Ethics-Oxford-Readings-Philosophy/dp/0198751443>

- Golubets, M. A. (1997). *From the biosphere to the sociosphere*. Polly [in Ukrainian].
- Halchynsky, A. (2000). Restore the state's capacity to act. *Economy of Ukraine*, 8, Article 8 [in Ukrainian].
- Held, D., & Thompson, J. B. (1989). *Social theory of modern societies: Anthony Giddens and his critics*. Cambridge University Press.
- Ilyashenko, S., Lander, G., & Melnyk, V. (1998). *Research on environmental markets in Ukraine*. Naukova dumka [in Ukrainian].
- Jonas, G. (2001). *The principle of responsibility. In search of ethics for a technological civilization*. Libra [in Ukrainian].
- Khvesyuk, M. A., Ilyina, M. V., & Shpylyova, Y. B. (2019). *Socio-ecological imperatives of the development of rural territorial communities*. Institute of Environmental Economics and Sustainable Development of the NAS of Ukraine [in Ukrainian].
- Khyiko, M. I. (2017). Ecological culture and effective means of its formation. *Gileya: Scientific Bulletin*, 126, 262–266 [in Ukrainian].
- King, A., & Schneider, B. (1991). *The first global revolution: A report by the Council of the Club of Rome*. Pantheon Books. <https://surl.li/wudzty>
- Kononenko, V., Veklych, O., Shevchenko, L., Shablysta, L., Belinska, Ya., Fomin, I., Zymovets, V., Kindzersky, Yu., Palamarchuk, G., & Churakov, Ya. (2002). *Mechanism of structural shifts in the economy of Ukraine* (V. Kononenko, Ed.). Institute of Economics, NAS of Ukraine [in Ukrainian]. <https://surl.li/zzoprp>
- Krutyakova, V. I. (2001). Market mechanism for the development of ecological entrepreneurship in Ukraine. *Ecological Innovations*, 12, 240–245 [in Ukrainian].
- Maggini, G., Solomou-Papanikolaou, V. P., Karabatzaki, H., & Koskeridis, K. D. (Eds.). (2017). *Philosophy and crisis: Responding to challenges to ways of life in the contemporary world* (Vol. 1). University of Ioannina. <https://crvp.org/publications/Series-IV/IV-11-Contents.pdf>
- Malovany, M. S., Berezyuk, D. O., & Popovych, O. R. (2012). Formation of ecological culture and awareness through ecological education. In *Environmental protection. Energy saving. Balanced nature management: II International Congress* (p. 178–179). Lviv Polytechnic National University [in Ukrainian]. <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/attachments/2018/aug/14051/abstracts2012.pdf>
- Melnyk, L. G., Sabadash, V. V., & Kalashnyk, S. D. (2001). Strategy of economic growth and problems of ecological safety. *Mechanism of economic regulation*, 1–2, 25–37 [in Ukrainian].
- Melnyk, L. G., & Skokov, S. A. (2001). Resource conservation as a direction of environmental management. *Mechanism of economic regulation*, 1–2, 70–73 [in Ukrainian].
- Mikhnevich, S. (2004). Liberalization of trade in agricultural products and competition policy. *Society and Economy*, 5–6, 215–224 [in Ukrainian].
- Mykhailiuk, S. A. (2006). Theoretical origins of ecological ethics. *Current philosophical and cultural problems of our time*, 17, 176–183 [in Ukrainian].
- Naess, A. (1989). *Ecology, community and lifestyle* (D. Rothenberg, Ed. & Trans.). Cambridge University Press.
- Pavlenko, I. G., & Kurlishchuk, I. I. (2019). Formation of ecological culture as a factor of socialization of students of higher education institutions through mass communication. *Bulletin of Luhansk National University named after Taras Shevchenko. Pedagogical Sciences*, 6(329), 34–43 [in Ukrainian].
- Porter, M. E. (2008). *On Competition* (Updated and expanded ed.). Harvard Business Review Press.
- Prokopenko, O. V. (2010). *Socio-economic motivation of greening innovative activity*. Sumy State University [in Ukrainian].
- Roderick, N. (1989). *The Rights of Nature: A History of Environmental Ethics*. University of Wisconsin Press. <https://archive.org/details/rightsofnaturehi000nash/page/n5/mode/2up?view=theater>
- Severyn-Mrachkovska, L. (2019). Environmental Business as a new Ideologeme of social progress: Social and philosophical analysis. *Management of Organizations, Systematic Research*, 82, 71–86. <https://doi.org/10.1515/mosr-2019-0014>
- Sosyurko, Yu. V., Zhukov, V. Ya., Zolotareva, L. S., & Petergerya, Yu. S. (2000). *Preparation and implementation of leasing operations in the field of ecology: Practical recommendations*. Avers [in Ukrainian].
- State Action Plan Sweden 2024. (n.d.). Transport Styrelsen. <https://surl.li/ccjzmf>
- Strohecker, K. (2025, January 9). *EBRD investments rise to record 16.6 bln euro in 2024*. Reuters. <https://www.reuters.com/business/finance/ebd-investments-rise-record-166-bln-euro-2024-2025-01-09/>
- Tregobchuk, V., & Veklych, O. (1997). The need for an ecological-economic model of market reforms in Ukraine. *Economy of Ukraine*, 4, 12–23 [in Ukrainian].
- Trofimchuk, N. V. (2023). Formation of ecological culture of students of economic and humanitarian colleges by means of implementing an integrative approach (Publication No. 1.17) [Extended abstract of dissertation of Candidate of Pedagogical Sciences, Khmelnytskyi National University]. Abstract database "Ukrainika naukova" [in Ukrainian]. <https://surl.li/ocbrn>
- Verbitska, A. V. (2022). Economic foundations of social entrepreneurship development: Domestic context and foreign experience. *Digital Economy and Economic Security*, 2(02), 33–38 [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.32782/dees.26>
- World Development Report 1999/2000: *Entering the 21st Century*. (1999). World Bank. <https://hdl.handle.net/10986/5982>
- Zhulavsky, A. Yu. (2001). Greening the enterprise's external environment. *Mechanism of Economic Regulation*, 1–2, 38–49 [in Ukrainian].

Отримано редакцією журналу / Received: 25.04.25
Прорецензовано / Revised: 12.05.25
Схвалено до друку / Accepted: 26.05.25

Lyudmila SEVERIN-MRACHKOVSKA, DSc (Philos.), Assoc. Prof.
ORCID ID: 0000-0002-1650-214X
e-mail: lsever2010@gmail.com
Kyiv National Economic University after named Vadym Hetman, Kyiv, Ukraine

Kateryna DAVYDKOVA, PhD student
ORCID ID: 0000-0002-8993-7486
e-mail: katrindavyd.15@gmail.com
Kyiv National Economic University after named Vadym Hetman, Kyiv, Ukraine

ECO-BUSINESS IN UKRAINE: PRESENT AND DEVELOPMENT IN THE POST-WAR PERIOD (SOCIAL AND PHILOSOPHICAL DIMENSION)

Background. *In the context of the global environmental crisis, accompanied by growing awareness of resource limitations and the impact of human activity, environmental business is becoming increasingly relevant. In Ukraine, its importance has intensified due to the full-scale war, which has led to massive environmental damage and infrastructure destruction. The aim of this study is to identify the socio-philosophical foundations of the development of environmental business in Ukraine, to analyze its current challenges, and to outline prospects for recovery in the post-war period.*

Methods. *The research applies an interdisciplinary approach at the intersection of social philosophy, economics, and ecology. It uses systemic, comparative-analytical, sociocultural, and prognostic methods, as well as content analysis of scientific literature, reports of international organizations, and strategic documents. This methodology enables the integration of philosophical reflection with empirical data concerning the current state of environmental business in Ukraine.*

Results. *The study analyzes the prerequisites for the development of environmental business globally and in Ukraine, particularly its functioning before and during the war. Key challenges are identified, including destroyed infrastructure, environmental pollution, low investment attractiveness, and lack of institutional support. The need for a roadmap for ecological recovery and the synergy between social entrepreneurship and environmental business is substantiated. Environmental business is shown to have the potential to become a driver of sustainable development, job creation, and the formation of environmental awareness. Strategic directions for government support are proposed, including economic incentives, legal frameworks, and international assistance.*

Conclusions. *In post-war Ukraine, environmental business holds the potential to become a foundation for sustainable economic recovery and social cohesion. Its development depends on the active involvement of the state, private sector, and civil society. The formation of a green economy and integration into EU environmental standards open opportunities for international partnerships, investment, and innovation. Environmental business, as a socially responsible form of entrepreneurship, emerges as a new ideologeme of social progress in the face of global challenges.*

Keywords: *ecological problem; eco-business; war; ecological strategy; ecological thinking; ecological transformation of the economy; post-war Ukraine; restoration of eco-business; smart economy; social progress; sustainable development; social entrepreneurship.*

Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The authors declare no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; or in the decision to publish the results.